

Jože Vogrinc, Lev Kreft

Šport in humanistika

O tem, ali je šport »neresen« pojav ali pojav, ki razkriva bistvene razsežnosti tistega, za kar človeku gre, se pogledi razhajajo. Glede na to, da so humanistične študije športa vsaj na prvi pogled nekje na obrobju ved, ki jih združuje Filozofska fakulteta, bi morda veljalo, da ga ne moremo primerjati z globoko resnimi temami, zlasti pa ne z najnovejšimi resnimi zahtevami, ki jih družba postavlja univerzi in znanostim: pripomoči k višji donosnosti in poslovnosti podjetništva ter ohranjati tradicijo in krepiti življenjsko moč naroda. Pa se že pri tem izkaže, da športa ne gre preveč zapostavljati; po eni strani je že nekaj desetletij, kar je postal izjemno kapitalsko zanimivo in donosno področje, v katero podjetniki bodisi vlagajo, da bi dosegali dobičke, bodisi ga podpirajo, da bi z njegovo pomočjo svoje blago povzdignili v simbol pravilno naravnane načina življenja; po drugi strani pa je tradicija nacionalne pomembnosti vrhunskih športnih izidov in dosežkov le nekaj krajša od drugih načinov mednarodnega uveljavljanja naroda, pomen športnih dosežkov za dokazovanje življenjske moči naroda pa se lahko kosa s pomenom lestvic, kakršne izdajajo mednarodne finančne ustanove o državah, ali lestvic, na katerih najdemo univerze, razvrščene po njihovi pedagoški in znanstveni moči. Pomembnost športa pa podčrtavajo tudi tisti, ki ga ostro kritizirajo in njegovo sodobno vrhunsko različico odklanjajo kot obliko alienacije, manipulacije in ideologije, saj prav športni spektakularizaciji pripisujejo najvišjo napetost, največji pomen in najotipljivejšo moč nad ljudmi, ki bi se morali bojevati za spremembo svojega družbenega položaja in prevrat v vsej družbeni strukturi, pa jih razvedrila, med katerimi ima šport posebej visoko mesto, uspavajo in pomirjajo prav s tem, da njihovo napetost sproščajo v nenevaren odliv socialne energije. Tega kritičnega vidika sodobnega športa ne kaže omejiti zgolj na vrhunski šport in njegovo množično občinstvo v živo ter še bolj množično občinstvo, ki se zbira ob zaslonih novih medijev. Na vrhunski šport se navezujejo številne druge, manj spektakularne dejavnosti, od rekreacijskega športa do različnih načinov skrbi za zdravje in predvsem za privlačen videz telesa (in po fiziognomičnem sklepanju tudi duše in duha), ki jih vrhunski šport, zlasti njegove zvezde, promovirajo, reklamirajo in prodajajo kot športni oziroma zdrav način življenja. Ko bi se omejili samo na doping, bi hitro ugotovili, da je uporaba prepovedanih in zdravju nevarnih sredstev za hitro in učinkovito oblikovanje telesa in spodbujanje njegove učinkovitosti mnogo bolj razširjena na primer med mladimi v obdobju odraščanja kot med vrhunskimi športniki, ki so zdaj že nekaj let pod učinkovitim in vsestranskim nadzorom.

O tem, ali ima šport kak lasten in izviren, celo človeško bistven pomen in vlogo, lahko kaj pove filozofija športa, disciplina, ki je precej mlajša od pedagogike športa – verjetno najstarejše humanistične discipline o športu, pa tudi od psihologije in sociologije športa. Kot disciplina se je razmahnila šele v šestdesetih letih prejšnjega stoletja, zato je šlo sprva zlasti za ukvarjanje z definicijo športa in dokazovanje filozofske pomembnosti športa. Pri prvem je bila seveda vodilna anglosaška analitična filozofija športa, pri drugem pa je največ izhodišč ponujala in še ponuja fenomenološka smer v filozofiji. Razlikovanje med igro, ki je imela v filozofiji vsaj od Friedricha Schillerja dalje svoje vidno mesto, in tekmo (če angleška *play* in *game* tako prevedemo), je tu ključnega pomena, saj pojmovanja o tem, kaj je šport, po eni strani ožijo območje pojma na tekmovalne igre, ki potekajo po splošno sprejetih pravilih in pod okriljem ustreznih športnih institucij, po drugi strani pa ga širijo daleč prek zgolj tekmovalnega športa na vse igrive dejavnosti, pri katerih gre za telesno gibanje, ne glede na smoter, ki ga to gibanje ima. Igrivost kot značilnost pa je že dolgo hkrati tudi problematično razlikovanje, saj temelji na ločevanju igre in dela, po katerem se šport vpisuje na stran svobode, delo pa na stran nujnosti. Prav to razlikovanje je športu dalo tudi ime, saj *de(s)porter*, iz katerega izvira izraz *šport*, pomeni deportacijo – prehod čez mejo/vrata, v primeru športa mejo med vsakdanjim življenjem, obremenjenim z nujno, in življenjem onstran običajnega reda, ki se je včasih po pravilu dogajalo izven mestnega obzidja in na drugi strani mestnih vrat, podobno kot gledališče. To mesto športa, deportiranega v prostor »onkraj nadzora«, pa je že dolgo vprašljivo, in to ne le zato, ker so vrhunski športniki in športnice vsi po vrsti profesionalci in živijo od lastnega športnega dela, in tudi ne zgolj zato, ker so ne glede na nekatere visoke zaslužke dejansko v položaju mezdnic in prekarnih delavcev in delavk. Športna dejavnost sama, pa naj gre za vrhunski in tekmovalni šport ali za dril, ki si ga privoščimo v fitnesu ali na aerobiki, je strukturirana na enak način kot delo in ta struktura oziroma režim ukvarjanja s športom je znanstveno podgrajen. Na prehodu iz fordističnega športnega režima v postfordističnega se ni pripetila le sprememba iz enega v drugi način znanstvenega obravnavanja doseganja rezultatov, ampak je skoraj do konca izginila vidna razlika med ukvarjanjem s športom in ukvarjanjem z mučnim vsakdanjim delom. Potreba po doseganju določenih ciljev je ukvarjanje s športom spremenila v utilitarno usmerjeno dejavnost, ki gre po najbližjih in najhitrejših poteh do cilja, pri tem pa bolj kot lastni potrebi po sprostitvi in lastni želji po igrivosti postaja na las podobna delu v času, ko se je tudi delo samo razblinilo na vse konce časa – ki ga ne za delo ne za šport nikdar ni dovolj in ga imamo vedno premalo. Razlikovanje med delovnim in prostim časom je izgubilo pomen, pa tudi pridobitni smoter imata danes vgrajena oba, le da deluje z nekoliko drugačnimi režimi na različnih območjih in pri različnih načinih proizvodnje presežne vrednosti.

Vse to seveda niso niti samo filozofska niti zgolj obča vprašanja. Zastavljajo se zlasti v zvezi z etiko tistih ved, ki skušajo učinkovito pomagati športnikom in športnicam k vrhunskim dosežkom ali pa »navadnim ljudem« pri njihovi skrbi za krepko, privlačno in zdravo telesnost, in s tem ustvarjajo priporočene režime odkrivanja talentov, treniranja discipline, primerne koncentracije, pa tudi za igrivost potrebne sproščenosti. Danes so tako kot drugod tudi v športnih vedah etična vprašanja o lastnem ravnanju, tako kot tudi etična vprašljivost športnih dejavnosti samih, izrazito v ospredju. Lahko bi rekli, da šport postaja etično tembolj vprašljiv, čim bolj je ukvarjanje z njim namenjeno predvsem proizvajanju privlačnosti teles in dogodkov, ki poganjajo različne športno-kapitalske sisteme, ter mnogo manj izvirni igrivosti in tekmovalnosti.

Vendar tako kot pri umetnostih, ki so vedno krasile in tudi danes krasijo javni videz najrazličnejših političnih in ekonomskih režimov in vladavin, tudi pri športu velja, da brez igrivosti in tekmovalnosti, ki prepričata s svojo pristnostjo, šport ne bi mogel ohranjati in v zadnjih desetletjih tako postoteriti svoje privlačnosti, gledanosti in tudi množičnosti. Ko bi izgubil to lastno značilnost, bi postal tudi za vse druge cilje in smotre neuporaben, tako kot kak zastarel način proizvodnje, ki ga je treba opustiti v prid novim načinom. Potreba po športnem razvedrilu, aktivnem ali pasivnem, ni posledica vsega, kar lahko danes kritičnega povemo o športnih ustvarjalnih industrijah, ampak njihov vzrok in pogoj. Model sodobnega športa sprejema in se uravnava po sodobnih načinih alienacije, manipulacije in ideologije, vendar jim hkrati ves čas uhaja prav zato, ker so le po tem, da si ga ne morejo do konca podrediti in obvladati, lahko tudi uspešne.

V tem naboru člankov so zastopane različne vede (sociologija, psihologija, pedagogika, filozofija, zgodovina ...) in različne teme. Tudi metode, ki jih avtorice in avtorji uporabljajo pri raziskovanju športa, so raznovrstne in segajo od klasične filozofske analize konceptov do kvantitativnih in kvalitativnih metod, med katerimi so polstrukturirani intervjuji tudi pri vedah, ki se ukvarjajo s športom, v ospredju. Ta raznolikost je do neke mere odvisna od predmeta raziskovanja, saj je šport kaj kompleksno prizorišče, ni pa več toliko odvisna od tega, za katero znanost gre. Morda je prav po metodološki plati raziskovanje športa značilno za usmeritev vseh humanističnih ved v uporabo različnih metod raziskovanja, in to ne drugo za drugo, ampak tudi v hibridnih povezavah. Kar tu objavljena besedila družijo, je poleg tega, da so njihove tematike iz sveta športa, tudi to, da gre za humanistične vede, ki jih razvija in poučuje filozofska fakulteta, in da so njihovi avtorji in avtorice tako ali drugače povezani z našo Filozofsko fakulteto. Tako v poučevanju kot v raziskovanju dobiva tematika športa tudi na naši fakulteti, posebej po reformi, več prostora, predvsem pa, kot kaže razpon tu objavljenih besedil, zahtevnejše ambicije. Merijo se lahko ob tem,

kar na tem področju danes zmorejo drugod, stremeti pa hočejo k tistemu, kar bodo še dosegle v bodočnosti: večina med avtorji in avtoricami, kot se za *Ars&Humanitas* spodobi, je na začetku podiplomskega ali podoktorskega obdobja raziskovanja.

Urednika sva pripravila ta izbor besedil med drugim in nikakor ne nazadnje tudi zato, da bi bil koristno znanstveno sporočilo, hkrati pa v navdih in spodbudo študentkam in študentom, ki se bodo odločali za humanistične športne študije.